

Digitalisaation oppimisen, opetuksen ja opastuksen maailma

BRIITTA KOSKIAHO & OLLI HÄMÄLÄINEN

Saksalaisen sosiaalipolitiikan syntyvaiheessa 1800-luvun loppupuolella tutkijat totesivat, ettei sosiaalinen kysymys kuole koskaan. Aina syntyy uusia ongelmia, jotka aiheuttavat yhteiskunnassa eriarvoisuutta ja syrjäytymistä. Yhteiskunnan digitalisoituminen on yksi tällainen uusi ongelmakokonaisuus.

Teoksen aiheena on ikääntyneiden digioppiminen. Se keskittyy digitaalista osaamista ja medialukutaitojen tukemista koskeviin empiirisiin tutkimuksiin. Kirjoittajina on 22 yliopistotutkijaa, erityisesti kasvatustieteilijöitä. Empiiriset tutkimukset ovat vertaisarvioituja artikkeleita. Teos jakautuu johdantoluvun jälkeen kolmeen asiakokonaisuuteen: kokemuksiin digitalisoituvasta yhteiskunnasta, ikääntyneiden digitaaliseen osaamiseen ja medialukutaitoihin kohdistuvaan tukemiseen sekä ikäihmisiin vertaisohjaajina ja ohjattavina. Jokaisesta tutkimuksesta esitetään lopussa yleisiä suosituksia.

Teoksen toimittajien näkökulma syleilee koko digimaailmaan siirtymisen prosessia. Johdannossa korostetaan aiheen moninäkökulmaisuutta, ikääntymiseen liittyen kuulluksi tulemista ja osallisuutta, digikuiluja, ikääntyneiden heterogeenisyydestä, kuten terveydentilasta, kumpuavia osallisuuden ongelmia. Yhdeksässä artikkelissa kiinnostus kulminoituu kuitenkin koulutukseen, opastukseen, tukeen ja oppimiseen di-

giyhteiskunnassa. Korostetaan elinikäisen oppimisen tarvetta ja opettajakoulutuksen suhdetta digioppimiseen sekä läheis- ja vertaistukea. Kirjan kahdes- ja ensimmäisessä osassa painotetaan kasvatustieteilijöiden, psykologien ja opetustoiminnan reiviiriä, kolmas osa voidaan taas nähdä enemmän kansalaisyhteiskunnallisen osallistavan toiminnan näkökulmana uusien asioiden oppimiseen.

Artikkeleista kuvastuu nykytilanne: yhteiskunta on vasta matkalla todelliseen digiosallisuusyhteiskuntaan, puutteita on. Tulokset ovat yleisellä tasolla samankaltaisia kuin muissakin viimeaikaisissa digiyhteiskunnassa toimeentulemista koskevis- sa analyyseissa erityisesti ikään- tyneiden osalta. Yleistä vertailua muihin tutkimuksiin teoksessa ei kuitenkaan tehdä.

Tutkimuksissa digiteknologian ja sen käytön suhteesta ennen kaikkea ikääntyneiden opetukseen ja opastukseen käytetään hyvin pieniä eri alueilta koottuja aineistoja, jotka koostuvat usein yksittäis- ja ryhmähaastatteluista.

Yksityiskohtaisemmin tarkastellen kolme osakokonaisuutta jakautuvat seuraavasti:

Kokemuksia digitaalistuvasta yhteiskunnasta: Tässä osassa analysoidaan toimijuutta ja tietoisuutta digitaalistuvassa yhteiskunnassa ja tarkastellaan myös ikääntyvien opettajien oppimishaasteita digitaalistuvassa opetustyössä ja siinä tapahtuvan di-

Kristiina Korjonen-Kuusipuro ym. (toim.)

Ikääntyvät digiyhteiskunnassa
Elinikäisen oppimisen
mahdollisuudet
Gaudeamus, 2022

gikuiluun tipahtamisen mahdollisuutta. Opetustyön laadun muuttuminen digiaikana voi heikentää vuorovaikutusta oppilaisiin. Lisäksi pohditaan pandemian alkuaajan tilannetta suhteessa ikääntyvien vuorovaikutukseen ja digitalisaatioon. Arvioidaan, että digivälineet eivät ole välttämättömiä mielekkäässä kommunikaatiossa, vanhat keinot voivat riittää.

Ikäihmisten digitaalisen osaamisen ja medialukutaitojen tukeminen: Tässä osassa keskitytään ikääntyvien medialukutaitoon, digitaaliseen osaamiseen ja sen tukemiseen eli sosiaaliin verkostoihin ja lähiasiantuntijoiden käyttöön. Esimerkiksi terveyspalvelujen digikäyttö tuottaa ongelmia jo rakenteellisten tekijöiden vuoksi. Osassa analysoidaan myös ikääntyvän väestön mediakasvatusta opettajakoulutuksessa ja esitetään suosituksia tälle koulutukselle.

Ikäihmiset vertaisohjaajina ja -ohjattavina: Tämä osa siirtää ikääntyvien ohjaamisen ja tukemisen kolmannen sektorin alueelle eli vertaisohjaukseen. Teoksen tämä osa on yhteiskuntatieteellisesti kiinnostavin. Ikääntyneet tarvitsevat eri-

tyistukea, koska työssäoloaikana opetellut asiat vanhenevat ja niistä on pitkä aika. Digitalisaatio etenee kuitenkin koko ajan kovaa vauhtia. Osassa keskitytään vertaisohjauskokemuksiin. Vapaaehtoisille vertaisohjaajille on tehty puhelinhaastatteluja. Tarkoituksena on ollut selvittää vertaisohjauksen prosesseja ja tyylejä, joita on kuvattu ansiokkaasti. Tuloksia voitaisiinkin hyödyntää ohjaajien koulutuksessa. Suositukset olisivat voineet olla enemmän käytännön esimerkkien muodossa. Nyt ne jäävät varsin teoreettisiksi – kuten usein muissakin osissa. Tutkimustulokset vahvistavat vertaisohjaajien jo havaitsemia arkihavaintoja kuten sen, että laitteiden ja sovellusten tulee olla helppokäyttöisiä ja saavutettavia. Toisaalta digituen järjestäminen kuuluu lähinnä palveluntarjoajille, ei pelkästään vapaaehtoisille vertaisohjaajille.

Kaikki artikkelit on moitteetomasti kirjoitettu. Oppimisesta ja opettamisesta puhuttaessa ne toistavat toisilleen läheisten käsitteiden analyyseja ennen empiiristen osien esittämistä. Lukijalle toistuvuus voi tuntua raskavalta ja yhtäläinen artikkelirakenne alkaa väsyttää. Tuleekin miettineeksi, miten teos olisi voitu rakentaa toisin, jännittävämmäksi. Samaa aihepiiriä koskevat teoreettiset alut olisi voitu yhtenäistää ja törmäyttää empiiriset tekstit sanomineen toisiinsa sekä pohtia yhdessä kokonaisuutta, sitä mitä saatiin aikaiseksi.

Jos tulevaisuuden humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimuskirjallisuus alkaa kokonaan noudattaa journal-artikkeleiden yhteisesittämistapaa, päästään tilanteeseen, jossa nyt ollaan jo kansainvälisten journal-artikkeleiden kohdalla.

Paljon kirjoitetaan mutta vähän luetaan kirjoittamisen tuloksia. Kirjoistakin luettavaksi poimitaan vain jokin itseä kiinnostava artikkeli.

Vertaisohjaajien toiminnan kuvaukset ja suositukset ovat teoksen keskeistä antia. Tekijöiden mukaan teos on suunnattu ikääntyvien ja digitalisaation parissa työskenteleville tutkijoille, asiantuntijoille, opettajille, kouluttajille, ohjaajille sekä alan opiskelijoille. Heidän mukaansa teos soveltuisi ikääntyvien digitaalisten taitojen vertaisohjaajien koulutukseen. Ikääntyvät ja heidän läheisensä saisivat teoksesta hyötyä. Varsinaisia teknologisia kysymyksiä ei käsitellä, tekijät itse toteavat.

Vaikuttaa kuitenkin vahvasti siltä, että teos ei tule kulumaan ilman tutkijakoulutusta olevien lukijoiden käsissä. Palvelujen aukkoja, kuten kasvokkain tapahtuvan palvelun vähäisyyttä, ei oteta esille. Palveluiden käytettävyyden ja sovellusten toimivuuden arviointi olisi parantanut teoksen arvoa oppikirjana.

Aivan viime vuosina huomattava määrä suomalaisia tutkimuksia yliopistojen ulkopuolellakin on keskittynyt ihmisen ja digimaailman välisten suhteiden analysointiin. Erityisesti niiden taustana on julkinen viranomaisen. Tavoitteena on muun muassa digikäytäntöjen parantaminen suhteessa palvelujen saajiin.

Usein yliopistotutkimuksissa käytetään pieniä empiirisiä aineistoja kuten tässäkin teoksessa. Teoksen taustaoletuksena on kuitenkin se, että vanhan ihmisen on kouluttauduttava digitalisaation tuomiin haasteisiin elinikäisen oppimisen doktriinin mukaisesti. Ei niinkään pohdita sitä, mihin tätä digitalisaati-

ota käytetään. Onko tärkeitä opettaa digivälineiden käyttöä vapaa-ajan viettoon vai välttämättömään tiedonhankintaan ja asioiden hoitamiseen?

Teos antaa informaatiota digiopetuksen, ohjauksen ja opastuksen kysymyksistä: mikä tämä koulutusmuoto on ja mihin se liittyy. Teos ei ota kantaa ikääntyneelle väestölle tulleisiin velvoitteisiin seurata digimaailman kehitystä eikä velvoitteisiin opiskella siinä koko ajan tapahtuvia uudistuksia ja muutoksia. Tämän opiskelun edellytetään yhteiskunnassa olevan ikään kuin kansalaisvelvollisuus. Esimerkiksi kansalaisen tulee seurata OmaKantansa sisällön muuttumista ja havaita esimerkiksi terveyspalvelujen lisääntyvät puuttuvat kirjaukset omilta sivuiltaan. Hänen myös edellytetään reagoivan puutteisiin. Kansalaisvelvollisuusajattelua ei teoksessa pohdita. Voidaan kysyä, onko kaikki oppiminen itsestäänselvyys.

Digioppimisessa on monta tasoa ja ulottuvuutta. Tätä kokonaisuutta ei teoksessa yksityiskohtaisesti analysoida. Eri ihmiset ovat myös erilaisissa olosuhteissa. Erittäin hyvä esimerkki tuodaan Lapista, jossa kaiken opettamisen ja digivälineiden käytön rajaus tapahtuu rakenteellisista tekijöistä käsin: yhteydet eivät käytännössä aina toimi. Alueelliset tekijät ovat yleensäkin tärkeitä digimaailmassa. Eläkeläisviljelijän tarpeet eroavat suuresti vaikkapa kaupungissa eläkepäiviään viettävän entisen myymäläapulaisen tarpeista, joskin molempia yhdistää julkisen ja yksityisen toimijaverkon käytännön vaateet ja ”kansalaisvelvollisuus” digiasiointiin.

Teoksen osatutkimuksissa pidäydään vallitsevan maailman haasteissa, siinä miten vanhat

ihmiset selviävät digimaailmassa ja miten selviytymistä voidaan tukea. Voitaisiin myös kysyä, miksi digitalisaatiota on kehitetty ja kehitetään edelleen niin kompleksiseksi, että vaaditaan erityistä paneutumista ja oppimista. Mikä olisi se yksinkertainen digimaailma, jossa oppiminen tehdään helpoksi? Mihin meitä pitää opettaa ja kouluttaa?

Teoksessa todetaan, että tulevaisuudessa pitäisi ihmisille tehdä näkyväksi, miten heidän näkemyksensä ovat vaikuttaneet, kun heiltä on digimaailman ongelmia tai tavoitteita tiedusteltu. Tuskin heiltä kuitenkaan kysytään painokkaasti digimaailman perusongelmia kuten sitä,

miten maailma saataisiin yksinkertaisemmaksi. Tämä vaatii rakenteellisia muutoksia, jotka eivät juuri ole vanhojen ihmisten ajankohtaisen tietämyksen piirissä.

Teoksen ansiot ovat lähinnä pedagogisissa pohdinnoissa ja suosituksissa. Ansioksi voidaan lukea, että on tehty tutkimusta myös kolmannen sektorin vapaaehtoisesta vertaisohjauksesta. Lisäksi on annettu suosituksia digikouluttajien jatkokouluttamiseen. Teos täyttää tehtävänsä myös, jos nuo suositukset johtavat nykyistä parempiin käytäntöihin digituen järjestämisessä ja koulutuksessa.

Digimaailma on siirtymässä seuraavaan konkreettiseen ke-

hitysvaiheeseen, jossa tekoälyn käyttö organisaatioiden ja toimintojen sekä kansalaisten välillä lisääntyy. Digi- ja väestötietoviraston mukaan viranomaisten kanssa asioimisessa koneet alkavat yhä enemmän tehdä päätöksiä ihmistä koskevissa asioissa, jolloin kansalaisten on suosituttava entistä enemmän tietojensa jakamiseen ja käyttöön palvelujen käyttämiseksi. Astumme uuteen maailmaan, jossa ei riitä vain kuuliainen koneiden kanssa asioinnin oppiminen vaan tarvitaan kriittistä ymmärrystä uudesta digiavaruudesta. Siirrymme myös entistä enemmän digivallankäytön kysymyksiin.

Allardt-hyvinvointi tässä ajassa

JOONAS UOTINEN

Kirjassa tarkastellaan Erik Allardtin vielä tänäkin päivänä suhteellisen edistyksellistä hyvinvointikäsitystä sekä hyvinvoinnin muutosta lähes 50 vuoden aikana, vuodesta 1972 vuoteen 2017. Kirjassa pureudutaan tilastollisesti ja kyselyaineistoihin perustuen siihen, miten hyvinvoinnin osa-alueiden keskinäiset suhteet sekä toisaalta suhteet sosioekonomisiin ja demografisiin jakolinjoihin ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenten aikana.

Kirjassa on seitsemän lukua. Se alkaa melko seikkaperäisellä esittelyllä Allardtin urasta ja ajatuksista – tämä tehdään osin kunnianosoituksellisessa henges-

sä. Tätä seuraa kuvaus siitä, millaisissa akateemisissa ja yhteiskunnallisissa olosuhteissa Allardt kehitti teoriansa ja kuinka se on vaikuttanut hyvinvointitutkimukseen. Seuraavassa luvussa kuvaillaan, millaisia yhteiskunnallisia muutoksia Suomessa on kyseisellä aikavälillä tapahtunut. Luku on herkullinen lisä kirjan antiin, ja se täydentää kirjan tilastollista analyysiä hienosti. Tämän jälkeen käsitellään sitä, millaisia hyvinvoinnin mittaamisen haasteita tutkimuksen aikana saattaa ilmetä, kun vertailevaa hyvinvointitutkimusta tehdään näinkin pitkän ajan kuluessa. Seuraavissa luvuissa esitellään tutkimuksen tulokset. Vii-

Hannu Uusitalo ym. (toim.)
Hyvinvoinnin muutos ja pysyvyys
Allardt-hyvinvointi Suomessa
1972 ja 2017
Into, 2022

meisessä luvussa vedetään tulokset yhteen ja keskustellaan niistä.

Teoksensa kontribuutiona suomalaisen keskusteluun kirjoittavat itse esittävät sen tarkastelun, onko hyvinvointi parantunut vai huonontunut viime vuosikymmeninä. Ilman laaja-alaista hyvinvoinnin käsitystä voidaan yhteiskunnallinen kehitys esittää sekä hyvänä että huonona. Riippuu siitä, mihin huomio kiinnitetään. Allardtin ny-